

CÂMPUL LEXICO-SEMANTIC AL NUMELOR DE PLANTE DIN TRADIȚIA BIBLICĂ ROMÂNEASCĂ. ANALIZĂ SEMICĂ¹

ANUȚA-RODICA ARDELEAN

*Liceul Pedagogic „Regele Ferdinand”, Sibietu-Marmației
anna1978rodica@yahoo.com*

Résumé: Ce matériau apporte plusieurs arguments visants à justifier le fait que les noms de plantes, illustrés par un nombre représentatif de textes bibliques roumains, sont structurés dans un champ lexical-sémantique. L'étude paradigmatique des noms de plantes fournit à la fois un aperçu de ce domaine et des problèmes que ce processus implique.

Mots-clés: champ lexical-sémantique, le paradigme de la classe, lexème, archilexème, sème, sémème, archisémème, phytonomie biblique roumaine.

Cercetarea asupra numelor de plante, dincolo de faptul că se bucură de o vechime considerabilă, a intrat, de-a lungul timpului, în atenția specialiștilor de diferite profesii: botaniști, etnografi, farmaciști, folcloriști, istorici, lingviști, chiar și scriitori. Dimensiunea abordărilor de tip lexicologic și semantic este deja bine cunoscută, însă preocuparea pentru studiul vocabularului biblic rămâne o piatră de încercare, un domeniu neexplorat îndeajuns, inițiativele de până în prezent fiind relativ puține. În ce privește demersul nostru, mai întâi am definit conceptele și am stabilit distincțiile de bază din sfera semanticii și a lexicologiei (de exemplu: *câmp lexico-semantic, clasă, lexem, arbilexem, sem, semem, arbisemem* etc.), apoi am realizat un studiu paradigmatic al numelor de plante, identificând opt microcâmpuri lexico-semantic, expunând și problemele întâmpinate în structurarea acestui câmp. Suportul realizării corpusului de nume de plante îl constituie textele biblice, începând cu cele parțiale — *Codicele Voronețean* (CV), *Psaltirea Scheiană* (PS), *Psaltirea Hurmuzaki* (PH), *Psaltirea slavo-română, din 1577* (PSV 1577), *Palia de la Orăștie* (PO), *Psaltirea slavo-română a lui Dosoftei*, 1680 (D 1680), *Noul Testament de la Bălgrad* (NTB 1648) — și continuând cu edițiile integrale — *Biblia de la 1688*, consultată în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum* (BIBL. 1688 – MON.), împreună cu manuscrisele 45

¹ Studiul de față este menit să ofere un posibil model de structurare a numelor de plante într-un câmp lexico-semantic și se constituie ca o parte integrantă a tezei mele de doctorat cu titlul *Nume de plante în tradiția biblică românească*, prezentată în ședință publică în 14.09.2012, în cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

și 4389 (MS. 45 și MS. 4389), *Biblia de la Blaj* a lui Samuil Micu (BIBL. 1795) și încheind cu *Biblia sinodală* (BIBL. 1991)². Modelul în domeniul semanticii lexicale, pentru metoda analizei componențiale, este, în punctul de plecare, teoria coseriană (Coseriu 1992a, Coseriu 1992b), respectiv cea formulată de Angela Bidu-Vrănceanu și Narcisa Forăscu (Bidu-Vrănceanu – Forăscu 1984), această metodă dovedindu-și eficacitatea când a fost aplicată pe alte arii semantice, cum sunt numele de *culori* și de *animale*.

Încercarea de a pune în relație unitățile lexicale dintr-un sistem, la orice nivel (limbă, câmp etc.), intră deja în atenția semanticii paradigmatică, care ține seama de sensul descriptiv al cuvintelor. Analiza semantică implică: analiza semică sau componențială, analiza contextuală, respectiv analiza stilistică, în funcție de scopul vizat, de tipul de sens cercetat. Astfel, analiza semică cercetează sensul denotativ, iar analiza contextuală și stilistică se preocupă de sensul expresiv al cuvintelor. Eficiența analizei semice este susținută de câteva argumente: cercetează sensul denotativ al termenilor; permite descompunerea sensului în unități minimale, adică în seme; implică rigurozitate științifică în stabilirea semelor; subscie studiului independent de context, numele de plante, fiind substantive; facilitează stabilirea claselor paradigmatică; parcurge un demers logic dinspre variante spre invariante.

În sfera semanticii și a lexicologiei, am justificat opțiunea noastră pentru conceptul de câmp lexico-semantic, întemeindu-ne afirmațiile pe o optică de sorginte coseriană. Pe lângă conceptul de câmp lexico-semantic, le-am utilizat și pe cele de micro-/macro-câmp lexico-semantic, pornind de la teoria coseriană potrivit căreia un câmp poate constitui parte integrantă dintr-un altul, de ordin superior (Coseriu 1981a: 39). Așadar, în accepția noastră, am ales să numim macrocâmp câmpul lexico-semantic al numelor de plante, iar microcâmpuri, câmpurile intrate în configurația acestuia, raportate la unitatea superioară lor. Totuși, nu am exclus ipoteza că, la rândul său, microcâmpul deține statutul de câmp lexico-semantic.

Ca în toate sferele de mare rigurozitate, se impune mai întâi o clarificare a accepției termenilor de bază cu care analiza semică operează. E vorba de: *sem*, *semem*, *arhisemem*, *lexem* și *arhilexem*, *cuvânt*, respectiv, de relațiile ce se stabilesc între acestea. Astfel, *semul* e componenta de sens minimă a sensului lexical al unui cuvânt, numită și *trăsătură semantică distinctivă*. Semele pot fi: *comune* – ale unui câmp (de exemplu, /rădăcina/ – la câmpul numelor de plante și seme comune unei paradigme dintr-un câmp (de pildă, /pai/ e sem comun pentru: *grâu*, *orș*, *ovăz* etc.). Pe lângă semele comune, generice, mai sunt și *semele variabile*,

² Procurarea unor versiuni biblice românești în format electronic este o procedură destul de dificilă, fiind posibilă cu sprijinul colectivului de la *Centrul de Studii Biblico-Filologice* al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, care ne-a pus la dispoziție baza de date din arhiva proprie de pe platforma MLD.

distinctive, specifice (Bidu-Vrănceanu 2008: 23). Trebuie luat în calcul că aceste seme distinctive trebuie să fie astfel identificate, încât să fie funcționale, fără a include semele reziduale (Miclău 1981: 75-77), bogate în definițiile enciclopedice, care îngreunează înțelegerea unui cuvânt de către un vorbitor. Semele este o reuniune de seme care pot acoperi sensul lexical al unui cuvânt. Lexemul reprezintă reunirea sememului cu un complex sonor. Cuvântul este unitatea lexicală minimală. (Pentru a evita unele confuzii, des întâlnite, între *cuvânt* și *lexem*, Angela Bidu-Vrănceanu precizează că lexemul e la limita dintre limbă și metalimbă, iar cuvântul e legat de o limbă dată (Bidu-Vrănceanu – Forăscu 1984: 17). Analiza semică permite descompunerea sensului în unități minimale, adică în seme. Semele comune plasate central formează arhisememul. Delimitarea unui câmp se face pornind de la un număr de seme comune, adică de la un arhisemem identificat la toate lexemele câmpului. Arhilexemul e un lexem al cărui conținut este identic conținutului unui câmp lexico-semantic ca ansamblu; totodată, el este corespondentul *arhisememului*. După o lămurire prealabilă a termenilor fundamentali, e important să știm în ce fază devin aceștia operabili. Astfel, un prim pas în analiza semică implică alegerea semelor comune, aceasta după ce, în prealabil, au fost consultate dicționare de limbă și dicționare enciclopedice, lucrări de botanică și, implicit, atlase botanice (Popovici – Moruzi – Toma 1985; Sava 2007) și au fost stabilite clase paradigmatică. Ulterior, se stabilesc semele variabile sau distinctive, încercându-se tot mai mult reducerea variantelor la invariante în cadrul unei paradigme. Ca principiu de lucru, o paradigmă nu poate avea în subordonarea ei o altă paradigmă, ea fiind o entitate indivizibilă în alte paradigme, în subordinea sa intrând doar alte lexeme. Câmpul lexico-semantic implică, de asemenea, stabilirea de opoziții semantice la toate nivelele investigate.

În sfera cercetărilor axate pe fitonimia biblică, lucrările sunt consemnate într-un număr relativ mic, unele atingând subiectul tangențial. O lucrare de referință, în această direcție, o reprezintă cea a lui Michael Zohary, *Pflanzen der Bibel* (Zohary 1983), care tratează despre botanica biblică, dintr-o perspectivă modernă, mizând pe o relație de reciprocitate între om și mediul biblic. Lucrarea lui Michael Zohary (1983) e interesantă și prin felul în care alege să sistematizeze plantele identificate, ținând seama de arealul de răspândire și de utilitatea lor. Astfel, identifică următoarele categorii (paradigme) de plante biblice: *copaci cu fruct comestibil* (p. 53-71); *plante de grădină sau de câmp, care dau rod* (p. 72); *plante furnizoare de materie primă* (p. 73-93); *ierburi sălbatice* (p. 94-101); *arbori și arbuști de pădure* (p. 103-125); *plante care cresc de-a lungul râurilor și în zone umede* (p. 127-137); *plante de deșert* (p. 138-145); *plante cu spini* (p. 153-166); *flori de câmp* (p. 169-181); *plante medicinale și plante pentru condiment și arome parfumate* (p. 182-207) – toate acestea însumând un total de 128 de nume de plante. Această sistematizare, propusă de Michael Zohary, a constituit unul dintre reperele la care ne-am raportat, dar dincolo de care am fost nevoiți să adăugăm și alte elemente, în corcondanță cu numele de plante identificate în textele biblice românești. Totuși, facem precizarea că, în scop de studiu, vom

menționa cea mai veche grupare a plantelor, schițată încă din antichitate. După învățatul grec Theophrast (*apud* Popovici – Moruzi – Toma 1985), plantele se grupează în: *arbori*, *arbuști*, *plante subfrutescente*³ și *plante ierboase*, *plante pururea verzi* și *cu frunze căzătoare*. Cercetările de până în prezent au condus înspre noi descoperiri, așa cum o reflectă dicționarele enciclopedice sau cărțile de specialitate (atlase botanice), motiv pentru care noi am identificat o cu totul altă clasificare: *arbori* (*copaci*, *pomi*) și *arbuști*, *plante erbacee sălbatice*, *plante pentru trebuințe culinare / alimentare*, *flori*, *plante acvatice*, *plante industriale*, *cereale* și *plante spinoase*. E necesar să precizăm că unele plante pot fi regăsite cu ușurință într-o altă clasă paradigmatică, grație utilizării lor în diferite domenii, și că o delimitare întru totul obiectivă, la nivel semantic, e aproape imposibil de realizat. Așadar, câmpul lexico-semantic al numelor de plante, identificate în textele sacre românești, vizează 8 microcâmpuri lexico-semantice, după cum urmează: microcâmpul numelor pentru arbori și arbuști (fructiferi și nefructiferi); microcâmpul numelor pentru plantele erbacee sălbatice; microcâmpul numelor plantelor pentru trebuințe culinare / alimentare; microcâmpul numelor pentru flori; microcâmpul numelor pentru plante acvatice; microcâmpul numelor pentru plantele industriale; microcâmpul numelor pentru cereale; microcâmpul numelor pentru plantele spinoase. Raportat la câmpul lexico-semantic al numelor de plante, care în textele sacre reunește un număr de 142 de lexeme, microcâmpul lexico-semantic al numelor de arbori și de arbuști e relativ bogat cantitativ, având în structura sa 62 de lexeme⁴. Dacă avem în vedere faptul că analiza semică implică o anumită rigurozitate științifică în stabilirea semelor și că foarte multe dintre aceste nume de *arbori*, respectiv de *arbuști*, nu sunt consemnate în dicționare, nici identificate cu exactitate în traducerile biblice românești, atunci rămâne justificat ca aplicarea ei să se facă doar pe *numele de arbori și de arbuști* a căror identitate este una exactă, bine cunoscută, lista finală vizând următoarele nume, cu un total de 49 de lexeme: *abanos*, *aloe*, *alun*, *brad*, *castan*, *cedru*, *cer*, *chiparos*, *chipru*, *cimșir*, *dașin*, *dud*, *fâstâc* (*fistic*), *finic*, *iederă*, *ienușăr*, *isop*, *liliac*, *măceș*, *măr*, *măslin*, *merișor*, *mesteacăn*, *migdal*, *mirt*, *molid*, *mur*, *nuc*, *palmier*, *paltin*, *păducel*, *păr*, *pin*, *platan*, *plop*, *răchită*, *rodiu*, *salcâm*, *salcie*, *sicomor*, *smochin*, *stejar*, *stirac*, *terebint*, *tisă*, *trandafir*, *tufar*, *ulm*, *vița-de-vie*. Am ales ca model de lucru propunerile Angelei Bidu-Vrânceanu, din lucrarea *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice și aplicații practice* (2008), ca de altfel și din alte lucrări, autoarea identificând, în raport cu numărul de paradigme dintr-un câmp, câmpuri monoparadigmatice (formate dintr-o singură paradigmă) și

³ Cf. DEX, s.v., *plantele frutescente* sunt cele care se întăresc fără a ajunge la totală lignificare, adică a căror tulpină nu devine lemnoasă.

⁴ Din totalul de 142 de nume de plante identificate în textele sacre românești consultate, un număr de 42 sunt nume de arbori: *abanos*, *aresiet*, *brad*, *castan*, *cedru*, *cer*, *chiparos*, *dașin*, *dud*, *fâstâc*, *finic*, *măr*, *măslin*, *mesteacăn*, *migdal*, *molid*, *muștar*, *nuc*, *palmier*, *paltin*, *păr*, *pin*, *platan*, *plop*, *peșcu*, *peug*, *plângătoriu*, *prin*, *salcâm*, *salcie*, *setim*, *shin*, *sicamenă*, *sicomor*, *smochin*, *stejar*, *stirac*, *terebint*, *tbuin*, *tisă*, *tufar*, *ulm*, iar 20 sunt nume de arbuști: *agnu*, *aloe*, *alun*, *chipru*, *cimșir*, *iederă*, *ienușăr*, *isop*, *liliac*, *măceș*, *merișor*, *mirsină*, *mirt*, *mur*, *păducel*, *ratbmen*, *răchită*, *rodiu*, *trandafir*, *vița-de-vie*.

câmpuri poliparadigmatice (formate din mai multe paradigme). Lingvistica justifică structura poliparadigmatică a unui câmp prin numărul de *seme comune* – de câmp și de paradigmă – și prin natura sau diversificarea *semelor variabile* sau *specifice* (Bidu-Vrânceanu 2008: 68). Lucrul cu dicționarul, corelat cu teoria adecvată (legată de gradul de complexitate a semelor comune, numărul și tipul lor) ne-a evidențiat faptul că acest microcâmp, pe care îl avem în vedere, e unul cu un grad de complexitate sporit, fiind de tip *poliparadigmatic neomogen*. Am pornit delimitarea microcâmpului de la un număr de seme comune, adică de la un arhisemem prezent la toate lexemele grupului. De exemplu, în microcâmpul lexico-semantic al numelor de arbori, arhisememul este /plantă/, /tulpină lemnoasă/, /coroană/, căruia îi corespunde arhilexemul *arbores*. Dacă avem în vedere că /planta/, cu /trunchi lemnos/, cu /coroană/, poate fi „de un anumit tip”, delimităm un număr de trei clase paradigmatică: *copaci* (sau *arbori nefructiferi*), *pomi* (sau *arbori fructiferi*) și *arbuști* (*fructiferi* sau *nefructiferi*). Acest lucru înseamnă că, în interiorul câmpului lexico-semantic al numelor de arbori, delimităm elementele generice: *copac*, *pom*, *arbust*. În microcâmpul lexico-semantic al plantelor erbacee sălbatice sunt reunite 14 lexeme: *arioth*, *ierburi amare*, *lăptucă*, *mătrăgună*, *mandragoră*, *neghină*, *pălămidă*, *păpădie*, *susai*, *troscot*, *untariță*, *urzică*, *veardză*, *zlac*, cu precizarea că, primele două, având un statut incert, nefiind atestate de dicționare, în absența unor definiții lexicografice, nu vor fi supuse analizei. Arhisememului acestui câmp: /plantă/+ /tulpină nelignificată/+ /sălbatică/ îi corespunde arhilexemul *erbacee* (*plantă erbacee sălbatică*). Dar, dacă avem în vedere faptul că /planta/ cu /tulpină nelignificată/, /sălbatică/ este de un anume „fel”, atunci putem distinge în cadrul acestui câmp 3 clase paradigmatică: *erbacee comestibile*⁵ (*lăptuca*, *ierburile amare*, *păpădia*, *susaiul*); *erbacee dăunătoare* (numite și *buruieni*: *urzica*, *pălămida*, *neghina*); *erbacee necomestibile* (*troscot*, *zlac*, *veardză*, *mătrăgună*, *mandragora*). Am considerat ca sem comun al câmpului lexico-semantic /viabilitatea/ întrucât în cadrul fiecărei clase paradigmatică se identifică *plante anuale* și *plante perene*. Concluzia la care am ajuns este aceea că vorbim de un câmp poliparadigmatic omogen. Microcâmpul numelor plantelor pentru trebuințe culinare/ alimentare include un număr de 28 de lexeme: *chimen*, *coriandru*, *mentă*, *cimbru*, *dafin*, *mac*, *mărar*, *muștar*, *pelin*, *scorțișor*, *molotru*, *șofran*, *rută*, *izmă*, *ienupăr*, *untariță*, *curcubetă*, *țigvă*, *pepene*, *colocint*, *linte*, *bob*, *praz*, *castravete*, *ceapă*, *usturoi*, *ai*, *por*. Analiza noastră va exclude termenul *untariță*, pe considerentul că el, nefiind identificat în dicționare, nu dispune de o definiție lexicografică care să permită stabilirea sensului exact, și, implicit, a semelor. Arhisememul acestui câmp lexico-semantic este: /plantă/+ /cu

⁵ Termenului *comestibil* i-am atribuit sensul următor: ‘care poate servi drept aliment, hrană pentru om’.

fruct/+ /pentru trebuințe culinare/alimentare/, arhilexemul corespunzător fiind plantă culinară / alimentară. Semele variabile ale câmpului vizează: /partea utilizată/ și /tipul tulpinii/. Prin urmare, dacă în sememul /plantă/+ /cu fruct/+ /culinară/alimentară/+ /bulb⁶/ (care acoperă sensul lexical al cuvântului legumă) înlocuim semul /bulb/ cu /bob/, obținem lexemul leguminoasă; dacă îl substituim cu /fruct oval, sferic, lunguiet/, obținem dovleac, iar dacă îl substituim cu /sămânță/frunză/, obținem plante pentru condiment. Așadar, vorbim de existența a 4 clase paradigmatică în cadrul acestui câmp: clasa paradigmatică a numelor de plante pentru condiment, clasa paradigmatică a numelor de dovleci, clasa paradigmatică a numelor de leguminoase și clasa paradigmatică a numelor de legume. În raport cu /cultivarul/, opunem: /plante cultivate/: *chimen, coriandru, mentă, cimbru, dafin, mac, mărar, muștar, pelin, scorțișor, molotru, șofran, rută* și /plante necultivate/: *dafin, scorțișor, izmă, ienupăr, molotru*. Cercetarea dovedește că este vorba de un microcâmp poliparadigmatic neomogen. Un alt microcâmp, de tip poliparadigmatic neomogen, este cel al numelor pentru flori, care reunește un număr de 9 lexeme, luând în calcul versiunile biblice consultate: *crin, iris, nalbă, trandafir, narcis, levănțică, păpădie, mac, lotus*. Arhilememul acestui câmp este /plantă/+ /erbacee/+ /cu flori⁷/, lui corespunzându-i arhilexemul floare⁸. Ținând seama de faptul că /planta/ /erbacee/ /cu flori/ are un anumit /ciclu de viață/, delimităm, în cadrul acestui câmp, 2 clase paradigmatică: clasa paradigmatică a numelor florilor bienale⁹ (*nalbă*) și clasa paradigmatică a numelor florilor perene (*lotus, narcis, păpădie, mac, iris, trandafir, spichinat, crin*). Semele comune ale câmpului sunt verificabile în componența oricăruia dintre lexemele menționate, /tipul florii/ disociind între cele /cu floare solitară/: *lotus, narcis, păpădie, mac, iris, trandafir* și cele /cu mai multe flori pe ax/: *spichinat, crin, nalbă*. Stabilirea semelor variabile ale câmpului este o operație distinctă în analiza semică, prin care delimităm lexemele câmpului lexico-semantic, înlocuirea unui sem variabil într-un semem generând un alt lexem. De pildă, dacă în sememul /plantă/+ /erbacee/+ /cu flori/+ /ciclu de viață de 2 ani/ înlocuim semul /ciclu de viață de 2 ani/ cu semul /mai mulți ani/, obținem lexemul (flori) perene. Microcâmpul numelor pentru plantele acvatice reunește un număr de 8 lexeme: *spetează, lotus, papură, răchită, salcie, stuț, trestie și rogoz*. Arhilememul acestui câmp este

⁶ Face excepție *castravetele* de la care se consumă fructul lunguiet.

⁷ Cf. DEX, *floarea* este „parte a plantei care cuprinde organele de reproducere sexuată și care are de obicei o corolă frumoasă și variat colorată”.

⁸ *Ibidem*, numim *floare* „orice plantă (erbacee) care face flori”.

⁹ Există trei tipuri de flori: *anuale, bienale* și *perene*. *Florile anuale* înfloresc și mor în același an, *florile bienale* sunt cele care înfloresc și fac semințe în al doilea an, iar *florile perene* înfloresc timp de mai mulți ani.

/plantă+/iubitoare de apă/, iar arhilexemul corespunzător lui este *pl a n t ă a c v a t i c ă*. Identificăm, la nivelul acestui câmp, atât seme comune, cât și seme variabile. În raport cu semul comun /poziționare în mediul acvatic/, distingem între plante: /natante¹⁰/: *lotusul* și /palustre¹¹/: *răchită, salcie, spetează, papură, stuf, trestie, rogoz*. Semele variabile ale câmpului sunt legate de: /tipul tulpinii/, /înălțime/, /tipul frunzei/, /inflorescență/ și /utilitate/. Stabilirea acestor seme se dovedește o operație extrem de importantă în cadrul unui câmp lexico-semantic pe considerentul că înlocuirea unui sem într-un semem generează un nou lexem al câmpului. De exemplu, dacă în sememul /plantă+/iubitoare de apă+/de înălțime mică sau medie/, corespunzător lexemului: *pl a n t ă e r b a c e e*, înlocuim semul /de înălțime mică sau medie/ cu semul /înălțime mare/, obținem lexemul: *a r b o r e*. Așadar, vorbim de 2 clase paradigmatică în cadrul câmpului lexico-semantic al plantelor acvatic: *clasa paradigmatică a numelor de plante erbacee: lotus, spetează, papură, stuf, trestie, rogoz*, respectiv *clasa paradigmatică a numelor de arbori: răchită, salcie*. Configurația acestui microcâmp e similară celui poliparadigmatic neomogen, semele variind mult de la o paradigmă la alta. În ce privește următorul microcâmp, al numelor plantelor industriale, am subscris ideii că plantele industriale reprezintă acea categorie care e furnizoare de materie primă¹², fie că avem în vedere mirodeniile, aromele, fibrele textile, lemnul, produsele alimentare ș.a. *Microcâmpul lexico-semantic al numelor pentru plantele industriale* reunește un număr de 76 lexeme, prin raportare la textele biblice inventariate: *abanos, aloe, brad, casie, castan, cânepă, cedru, cer, chiparos, chipru, cimșir, crin, dud, grâu, halvan, brișcă, iederă, ieros, in, iris, isop, izmă, lăptucă, lotus, mac, mandragoră, mărar, măsline, mătrăgună, mei, mentă, merișor, mesteacăn, mirt, molid, molotru, muștar, nalbă, narcis, nard, nuc, oniba, orz, orzoaică, ovăz, palmier, paltin, papură, păducel, pelin, pin, ploș, răchită, rogoz, rută, salcâm, salcie, scorțișor, secară, shin, spetează, spichinat, stejar, stirac, stuf, șofran, terebint, thuin, tim, tisă, trandafir, trestie, troscot, ulm, urzică, vița-de-vie*. Așa cum se poate deja sesiza, prin numărul mare de lexeme, este câmpul lexico-semantic cu cea mai densă structură. Foarte multe din numele acestor plante se identifică în alte microcâmpuri, respectiv în diverse clase paradigmatică, fie din același microcâmp, fie din microcâmpuri variate – semn al largii utilității a plantelor în viața omului și a diverselor întrebunțări a acestora, fie în stare naturală, fie în stare procesată. Arhilexemul acestui microcâmp este /plantă+/furnizoare de materie primă/, arhilexemul care i se asociază fiind *pl a n t ă i n d u s t r i a l ă*. Semele variabile ale câmpului sunt legate de /ramura

¹⁰ Cf. DEXI: *natant* – „care plutește la suprafața apei”.

¹¹ *Ibidem*, *palustru* – „vegetație care se dezvoltă pe terenuri acoperite cu un strat de apă puțin adânc sau pe soluri foarte umede, de obicei în jurul lacurilor și al bălților sau pe malul apelor cu curgere lentă”.

¹² Prin *materie primă* înțelegem partea care urmează a fi supusă unor prelucrări sau unor procese industriale, nu care se poate consuma în stare naturală.

industrială/, respectiv de /partea întrebuințată/. În raport cu /tipul plantei/, se remarcă prezența tuturor tipurilor de plante: /cereale/, /plante erbacee/, /flori/, /arbuști/, /arbori/, /plante textile//plante acvaticae/. În structura acestui microcâmp, de tip poliparadigmatic neomogen, identificăm 9 clase paradigmatic, stabilite în raport cu ramura industrială în care se întrebuințează, respectiv cu partea utilizată a plantei, după cum urmează: industria alimentară, industria textilă, industria lemnului, industria farmaceutică, industria cosmetică, industria parfumurilor, industria vopselurilor, a uleiurilor și a coloranților, industria uleiurilor parfumate, industria construcțiilor, a amenajărilor și a împletitului. Microcâmpul numelor pentru cereale, tot de tip poliparadigmatic neomogen, însumează 9 lexeme: *grâu, mei, orz, orzoaică, ovăz, secară, alac, brișcă, mălai*¹³. Arhisememul acestui microcâmp este /plantă/+ /rădăcină fasciculată/+ /tulpina neramificată/+ /fruct-cariopsă¹⁴/, iar arhilexemul care îi corespunde este *cereală*. Distingem la nivelul întregului microcâmp atât seme comune, cât și seme variabile, dincolo de care se identifică și semele comune și distinctive pentru fiecare clasă paradigmatică. Dacă în sememul /plantă/+ /rădăcină fasciculată/+ /tulpina neramificată/+ /fruct-cariopsă/+ /monocotiledonate/, înlocuim semul /monocotiledonate/ cu semul /dicotiledonate¹⁵/, obținem lexemul *poligonacee*. Așadar, în raport cu /familia botanică/ căreia i se circumscrie planta, se pot distinge în cadrul microcâmpului 2 clase paradigmatic, după cum urmează: clasa paradigmatică a numelor gramineelor: *grâu, ovăz, orz, secară, orzoaică, mei, alac*, respectiv clasa paradigmatică a numelor poligonaceelor¹⁶: *brișcă*. Cel din urmă microcâmp, al numelor pentru plantele spinoase, adună 15 plante: *acan, achuh, ramna, mur, ciulin, măceș, mărăcine, rug, scaiete, spin, rathmen, păducel, pălămidă, trandafir și salcâm*. Am stabilit că arhisememul microcâmpului lexico-semantic al numelor plantelor spinoase, de tip poliparadigmatic neomogen, este /plantă/+ /cu spini/. Identificăm, dincolo de semele comune ale câmpului, și semele sale variabile: /tipul tulpinii/, /partea spinoasă/ și /utilitatea/, parte dintre acestea fiind regăsite și printre semele unor clase paradigmatic din acest câmp. Dacă avem în vedere că /planta/ /cu spini/ poate fi

¹³ Lexemul *mălai* va fi exclus din analiza semică pe motiv că planta cu acest nume se identifică cu *meiul*, aceasta fiind forma sub care era cunoscut *meiul* în epocă, în graiurile dacoromânești nordice (vezi *mei*).

¹⁴ Cf. DEXI: *fasciculat* – „rădăcină fără pivot, formată din rădăcini fine”; *cariopsă* – „fruct uscat, cu pericarpul lipit de sămânța unică, specific cerealelor”.

¹⁵ *Ibidem*, *cotiledon* – „frunzuliță cu rezerve nutritive a embrionului, care servește la hrănirea plantei imediat după încolțire”; (despre plante) *monocotiledonate* – „al căror embrion au un singur cotiledon”; *dicotiledonate* – „al căror embrion prezintă două cotiledoane”.

¹⁶ *Ibidem*, *graminee* – „familie de plante erbacee, rareori lemnoase, monocotiledonate, cu rădăcină fasciculată, cu tulpina formată din noduri și internoduri (lipsite de măduvă), cu inflorescență în formă de spic”; *poligonacee* – „familie de plante dicotiledonate, apetale”.

de un anume „tip”, atunci se impune un studiu atent și al semelor comune și distinctive de paradigmă. Așadar, dacă în sememul /plantă/+ /cu spini/+ /tulpină ierboasă/ (care acoperă sensul lexical al cuvântului *plantă erbacee spinosă*), substituim semul /tulpină ierboasă/ cu semul /tulpină lemnoasă/ obținem lexemul *arborescent / arbust spinos*. Prin urmare, identificăm în cadrul acestui microcâmp, două clase paradigmatică: clasa paradigmatică a numelor plantelor ierboase spinose și clasa paradigmatică a numelor arborilor și a arbuștilor spinosi.

Concluzionând, precizăm că structura densă a câmpului lexico-semantic al numelor de plante, oglindită de prezența în componența sa a 7 microcâmpuri de tip poliparadigmatic neomogen și a unuia singur cu o configurație omogenă (cel al numelor pentru *plantele erbacee sălbatice*), demonstrează că ne aflăm în fața unui câmp de tip poliparadigmatic neomogen. Chiar dacă cercetarea prezentă se vrea un posibil model de structurare a numelor de plante într-un câmp lexico-semantic, se cuvine, totuși, să menționăm că demersul parcurs a implicat și o serie de dificultăți, dintre care evidențiem câteva: a. stadiul incipient în care se află studiul fitonimiei biblice românești; b. numeroase informații din definiția lexicografică și din definiția enciclopedică nu au valoare pentru analiza semică, neputând fi luate în calcul; c. semele reziduale se cer, mai întâi, înlăturate; d. atlasele botanice se dovedesc a fi, uneori, deficitare, la capitolul informație; e. conjunctura nefavorabilă a lingvistului care nu deține cunoștințe suficiente de ordin botanic; f. unele nume de plante nu sunt consemnate în marile dicționare de limbă, iar, alteori, informația furnizată de acestea se dovedește lacunară, vagă; g. există și situații când cuvintele sunt prezente doar cu un anumit sens (o specializare), nu cu toate; h. dicționarele nu exemplifică întotdeauna sensul cuvântului din textul biblic; i. pot fi identificate și situații în care unele cuvinte sunt identificate prin altele (ex.: *arbustul e definit ca un arbore mai mic*); j. definițiile nu au caracter ierarhizant, fapt care îngreunează sau împiedică disecarea sensului în seme; k. unele definiții lexicografice au conținut ambiguu; l. unele nume de plante nu sunt identificate cu exactitate în traducerea biblice românești; m. lipsa de omogenitate, dată de numărul mare al semelor variabile atât la nivel de microcâmp, cât și la nivel de clasă paradigmatică; n. în interiorul fiecărei clase paradigmatică, se stabilesc opoziții semnificative, aproape total diferite sau care se reiau parțial; o. unele fitonime nu au încă un statut cert, denumind realități diferite în limbile implicate (ex.: *untarița*); p. dificultatea cercetătorului de a stabili cu exactitate sensul cu care a fost investit un termen fitonimic într-un anume context biblic, dintr-o anume perioadă istorică; r. textul sacru atribuie sensului lexemului o anumită accepție (de ex., nu se poate stabili cu exactitate dacă *rugul e planta cu acest nume* sau e *rugul măceșului / murului* etc.); s. deși, sub aspect botanic, vorbim de plante diferite, sub aspect lingvistic, denumirile lor devin de foarte multe ori sinonime sau omonime, substituențe, aspect care îngreunează disecarea sensului (de ex., *ciulin, scai, spin* etc.); ș numărul foarte mare de lexeme dintr-un microcâmp lexico-semantic (de

ex., *microcâmpul numelor pentru plantele industriale*: 76 de lexeme). Numeroasele probleme întâmpinate justifică, așadar, faptul că ne aflăm în fața unui domeniu fertil cercetării și că rezultatele dobândite până în prezent reprezintă doar un punct de vedere, deschizând drumul activității de perspectivă.

Bibliografie selectivă¹⁷

A. Izvoare și lucrări de referință

- BIBL. 1688 – MON. = *Biblia de la București (1688)*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I, *Genesis*, Iași, 1988 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roșian, Marietta Ujică); Pars II, *Exodus*, Iași, 1991 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Corneliu Dimitriu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roșian, Marietta Ujică); Pars III, *Leviticus*, Iași, 1993 (autorii volumului: Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Elsa Lüder, Paul Miron, Eugen Munteanu); Pars IV, *Numeri*, Iași, 1994 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Ion Florea, Elsa Lüder, Paul Miron); Pars V, *Deuteronomium*, Iași, 1997 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Eugenia Dima, Elsa Lüder, Paul Miron, Petru Zugun); Pars VI, *Iosue, Iudicum, Rutb*, Iași, 2004 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Eugenia Dima, Doina Grecu, Gabriela Haja, Gustavo Adolfo Loria Rivel, Elsa Lüder, Paul Miron, Mioara Săcrieru Dragomir, Stela Toma); Pars XI, *Liber Psalmorum*, Iași, 2001 (autorii volumului: Al. Andriescu, Eugenia Dima, Gustavo Adolfo Loria Rivel, Elsa Lüder, Paul Miron).
- BIBL. 1795 = *Biblia de la Blaj*, ediție Jubiliară, 2000.
- BIBL. 1991 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991.
- CV = *Codicele Voronețean*, ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Editura Minerva, București, 1981.
- D 1680 = Dosoftei, *Psaltirea de-nțăles (...)*, Iași, 1680. Text stabilit și studiu lingvistic de Mihaela Cobzaru, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
- DEXI = *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române*, coord. șt. Eugenia Dima, Editura ARC, București, 2007.
- DLR = *Dicționarul limbii române*, serie nouă, Academia Română, București, 1965 și urm. (au apărut tomurile corespunzătoare literelor D, L, M, N, O, P, R, S, Ș, T, U, X, Y, Z).
- MS. 45 = Ms. 45, Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj, manuscrisul românesc nr. 45; consultat în BIBL. 1688 – MON.
- MS. 4389 = Ms. 4389, Biblioteca Academiei Române, manuscrisul românesc nr. 4389; consultat în BIBL. 1688 – MON.

¹⁷ Bibliografia include doar titlurile precizate în lucrare, dar, dincolo de ele, multe alte articole, studii și lucrări și-au adus contribuția la formularea unei optici proprii asupra problematicii implicate în această temă de cercetare.

- NTB 1648 = *Noul Testament*, tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ștefan, mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 350 de ani cu binecuvântarea înalt prea sfințitului Andrei, arhiepiscopul Alba Iuliei, Alba Iulia, 1998.
- PO = *Palia de la Orăștie 1581-1582*, I, text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Alexandru Gafton, Sorin Guia, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005.
- PH = *Psaltirea Hurmuzaki*, I, studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu, II, indice de cuvinte de Rovena Șenchi, Editura Academiei Române, București, 2005.
- PS = *Psaltirea Scheiană comparată cu celelate Psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, edițiune critică de I.-A. Candrea; II. *Textul și glosarele*, Atelierele Grafice Socec&Co., Societate Anonimă, București, 1916.
- PSV 1577 = Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*, text stabilit, introducere și indice de Stela Toma, Editura Academiei Române, București, 1976.

B. Literatură secundară

- Bidu-Vrânceanu – Forăscu 1984: Angela Bidu-Vrânceanu, Narcisa Forăscu, *Modele de structurare semantică. Cu aplicații la limba română (Polisemie, sinonimie, antonimie, câmpuri)*, Timișoara, Editura Facla, 1984.
- Bidu-Vrânceanu 2008: Angela Bidu-Vrânceanu, *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice și aplicații practice*, Editura Universității din București, 2008.
- Coseriu 1981a: Eugenio Coseriu, *Către o tipologie a câmpurilor lexicale*, traducere de Maria Iliescu, în „Lingvistica modernă în texte”, Maria Iliescu, Lucia Wald (coord.), TUB, București, p.39-77 (ed. I în „Cahiers de Lexicologie”, 27 (= 1975, 2, 1976, p.30-51)).
- Coseriu 1992a: Eugenio Coseriu, *Solidarități lexicale*, traducere de N. Roievschi, în „Revista de lingvistică și știință literară”, nr. 5 (143), Chișinău, 1992, p. 37-52.
- Coseriu 1992b: Eugenio Coseriu, *Structurile lexematice*, traducere de Silviu Berejan, în „Revista de lingvistică și știință literară”, nr. 6 (144), Chișinău, noiembrie-decembrie 1992, p.41-53.
- Miclău 1981: Paul Miclău, *Dimensiunea semantică a limbajelor specializate, în Semantica și semiotica*, coord. I. Coteanu și Lucia Wald, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 75-82.
- Popovici – Moruzi – Toma 1985: L. Popovici, C. Moruzi, I. Toma, *Atlas botanic*, ediția a II-a revizuită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985.
- Sava 2007: Daciana Sava, *Atlas botanic*, Constanța, Editura Steaua Nordului, 2007.
- Zohary 1983: Michael Zohary, *Pflanzen der Bibel*, Stuttgart, Calwer Verlag, 1983.